

В. Р. Поліщук

*здобувач I року другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність «Право»*

Науковий керівник: к. ю. н., доц. Т. О. Павлова

НЕПОВНОЛІТНІЙ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Україна, за час своєї незалежності, як на міжнародному так і національному рівні визнала своїм обов'язком гарантувати та захищати права дитини. Але такі системні зміни, а саме – рух від покарання неповнолітніх правопорушників до їхнього перевиховання та ресоціалізації, є поступовим. Вивчення останніх змін вітчизняного кримінального законодавства щодо неповнолітніх має дати відповідь на питання: чи продовжується ця тенденція навіть під час війни?

Відповідно до чинного Кримінального кодексу України, суб'єктом кримінального правопорушення може бути виключно фізична особа [1, ст. 6–8, ч. 1 ст. 18]. М. І. Хавронюк визначає суб'єкта кримінального правопорушення «як елемент складу кримінального правопорушення, що характеризується сукупністю відповідних ознак, за наявності яких особа може нести кримінальну відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення» [2, с. 133]. Слушно зазначає О. В. Гончарук, що в «українському законодавстві є неприйнятним врахування віку особи як підстави для визнання її неосудною, оскільки при визначенні суб'єкта злочину, вік і неосудність розглядаються як самостійні правові інститути кримінального права» [3, с. 144].

У науці кримінального права загальноновизнаним є те, що фізична особа до 14-річного віку ще за рівнем свого загального

розвитку, обумовленого віком, не здатна критично ставитися до наслідків своїх дій та у повному обсязі розуміти небезпеку злочинів. Важливо, що кримінальна відповідальність може наставати з 14-ти років лише за злочини, перелічені у ч. 2 ст. 22 КК України. Так, можна стверджувати, що, зниженим віком кримінальної відповідальності є 14 років. Загальний вік кримінальної відповідальності дорівнює 16-ти рокам, суб'єктом деяких кримінальних правопорушень може бути тільки особа, яка досягла 18 років, а іноді й більш старшого віку, що обумовлено особливостями об'єкта кримінального правопорушення або характеру вчиненого діяння.

Притягнення особи до кримінальної відповідальності передбачає її здатність усвідомлювати власні вчинки та розуміти причинно-наслідкові зв'язки між діями та їх можливими наслідками, іншими словами – особа має бути осудною (ч. 1 ст. 19 КК України). Так, М. І. Хавронюк зазначає, що суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише осудна особа, тобто яка під час його вчинення здатна усвідомлювати свої дії і керувати ними [2, с. 135]. Навіть більше, деякі вчені, як наприклад, В. Я. Тацій писав, що «Стан осудності – це норма, типовий стан психіки людини, характерний для її певного віку. Як правило, стан осудності презюмується, бо він притаманний переважній більшості людей». Осудність має важливе значення для досягнення цілі виправлення засудженого, оскільки лише осудна особа здатна усвідомити протиправність своїх дій і справедливість покарання, що, у свою чергу, сприяє утриманню від повторних злочинів [4, с. 139]. Саме заради виправлення засудженого, КК України передбачає особливе ставлення до неповнолітніх правопорушників, що зумовлено їхньою психофізичною незрілістю. Через обмежений життєвий досвід, вони не завжди здатні повноцінно усвідомлювати наслідки своїх дій. Враховуючи це, законодавець передбачив більш м'які види покарань щодо неповнолітніх, які спрямовані на виправлення й запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень. Такими основними видами покарання, згідно з ч. 1 ст. 98 КК України, є: штраф; громадські роботи; виправні роботи; пробаційний нагляд; позбавлення волі на певний строк [1].

Пробаційний нагляд є новелою чинного Кримінального кодексу України, вказаний вид покарання замінив арешт, у тому числі щодо неповнолітніх. Заміна арешту на ПН обумовлена тим, що вказане покарання щодо неповнолітніх, через свою жорстокість, суперечило як ефективності виправлення, так і міжнародним зобов'язанням України щодо гуманного поводження з неповнолітніми, зокрема вимогам Пекінських правил [5, с. 462–463].

Отже, неповнолітній може бути суб'єктом кримінального правопорушення лише за умови досягнення ним визначеного кримінальним законом віку кримінальної відповідальності та його осудності. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, – як загальний (16-ть років), так і спеціальний (14-ть або 18-ть років залежно від характеру кримінального правопорушення). Особливої уваги потребує проблема осудності неповнолітніх, оскільки їх здатність усвідомлювати суспільно небезпечний характер своїх дій та керувати ними формується поступово і залежить від рівня соціального та психічного розвитку. Розуміючи це, законодавець виокремив окрему систему покарань щодо неповнолітніх. Останні зміни до системи покарань неповнолітніх, а саме відхід від застосування арешту щодо неповнолітніх, та заміна його пробаційним наглядом, свідчить про продовження руху від покарання неповнолітніх правопорушників до їхнього перевиховання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення 01.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 01.04.2025)
2. Кримінальне право: Навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
3. Гончарук О. В. Вік кримінальної відповідальності як складова ознака суб'єкту злочину: його закріплення в кримінальному праві зарубіжних держав. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. № 5 (9) 2014. С. 143–147. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/5/2014-5.pdf> (дата звернення 04.04.2025)
4. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора В. В. Сухоноса. Суми : Університетська книга, 2024. 476 с.